

Århus Statsgymnasium – 50 år

Jeg har ikke besøgt Århus Statsgymnasium i årevis. Det er dog meget sigende, at jeg uden videre kan genkalde mig bygningens træk, dens rum og rumlige sammenhænge og ligeså sammenhængen med omgivelserne og landskabet. Dette forekommer mig at være mere end blot et nostalgisk minde om *Alma Mater* – jeg ser i dette et udtryk for enkelthedens arkitektoniske styrke og kvalitet, som bliver siddende i enhver, der har benyttet stedet. Et efterfølgende besøg har bekræftet disse indtryk og på ny begejstret mig for skolens afklarede udformning og stofflighed.

Århus Statsgymnasium er i sin kompromisløse modernisme ikke et byggeri, der til enhver tid har været elsket af alle. Men det har omvendt heller aldrig manglet anerkendelse: Da byggeriet stod færdigt sidst i 50'erne, skrev fagbladet Arkitektur bl.a. om "(-)... det projekt, som skulle blive en af vore smukkeste og mest originale gymnasieskoler." Med den nylige fredning af de oprindelige bygninger (samt nogle af de senere udvidelser) er Århus Statsgymnasium på 50 år gået fra at være et overraskende helstøbt værk udført af unge, og dengang uerfarne, arkitekter, til at være en værdsat del af den moderne danske kulturarv.

Min egen tid på Statsgymnasiet var i midten af 80'erne, hvor hoveddelen af anlægget havde godt 30 år bag sig, og de væsentligste udvidelser var tilføjet. Da jeg i skrivende stund har fornøjelsen at arbejde med et nyt gymnasiebyggeri af sammenlignelig størrelse og udformning, A. P. Møller skolen i Slesvig, er det nærliggende at træde et skridt tilbage og trække paralleller til Århus Statsgymnasiums bygninger, og hvordan synet på gymnasiets fysiske rammer har udviklet sig.

Det diskrete monument

Statsgymnasiet er blevet udpeget som eksponent for en fornem, tidløs og nordisk modernisme. I begrundelsen for fredningen hedder det bl.a. "Kulturarvsstyrelsen finder, at anlægget med sit konsekvente, arkitektoniske udtryk og den kunstneriske udsmykning hæver sig blandt de bedste af samtidens skole- og institutionsbyggerier" – men det er ikke en radikal, futuristisk modernisme vi ser her, uanset at de nøgne, forenkede facader til tider har provokeret både brugere og naboer.

Ved betragtningen af anlægget er det snarere slående hvor klassisk helheden fremtræder: I bygningens proportioner, brugen af atrier i den strengt lineære plan, og ikke mindst den iscenesatte og monumentale ankomst/fortrappe/forplads. Den monumentale virkning skabes her ikke af staffager eller fremspring, men udspringer af de skarpt skårne arkitektoniske linier, som krydser netop her. Dermed bevarer bygningen trods sin stregthed og klassiske anslag den afgørende modernistiske lethed.

Denne form for nedtonede monumentalitet har anlægget til fælles med mange andre af byens særlige bygninger. Den er et typisk træk i den danske modernisme, og i særdeleshed et træk for Århus' arkitektur. Disse *diskrete monumenter* – domkirken, rådhuset, banegården, universitetet, listen fortsætter – vidner om en by, som nok har stået i skyggen af det kongelige København, men har formået at skabe sig en tradition for demokratisk arkitektur, hvor raffinement træder i stedet for rigdom.

Forhallens store relief af Asger Jorn føjer sig ind i rækken af sofistikerede ligefremheder. For elevens blik er det ofte værkets abstrakte former, farver, eller endog fiktive salgsværdi, som bliver diskuteret – og kritiseret! Men for en arkitektonisk betragtning bliver det lige så væsentlige værkets evne til at danne modvægt til forhallens klare og skarpe linier, og dets placering som afgrænsning til den særlige, og skiftevis alvorlige og festlige, sal i skolens hjerte.

Netop i dette tema, afgrænsninger og overgange, ser jeg nogle væsentlige ledetråde for Statsgymnasiets arkitektur, og interessante udviklinger i nyere undervisningsbyggeri.

Den elegante adskillelse

Betragter man et længdesnit gennem hovedbygningen – gennem forhal, kantine, festsal, atrier, naturfag etc. – bliver det åbenbart, hvor sensibiliteten i projektet er fokuseret. Hvor planerne i deres strenge enkelthed tangerer det skematiske, er der i bygningens snit arbejdet med flere lag, elegante forskydninger og overgange, samt raffinerede lysindtag.

Dette er et for Århus Statsgymnasium typisk træk: Det er den præcise og elegante *adskillelse*, der præger dens rumforløb og bevægelsesmønstre, og heri er den på sin vis forskellig fra nutidens ideal. I dag vendes dette – grundet nye krav i undervisningen og gruppearbejdet, for som arkitektonisk ideal er der ikke tale om et nybrud – snarere til *overlap*, dvs. forskellige zoners og funktionsområders mulighed for at glide sømløst over i hinanden, og skabe en mangfoldighed af underområder til fri brug. Skulle man formulere dette i en arkitekturhistorisk terminologi, er gymnasiet i sin struktur tættere på den klassiske romerske villa, end på en Mies van der Rohes flydende, grænseløse rumligheder.

Det i denne sammenhæng mest påfaldende, og overraskende valg af disponering er den vertikale opsplitning af forhal og kantine. Med sit karakteristiske *split-level* indgangsparti understreger dette greb kantine som en nærmest landskabelig bastion, hvorpå de store fælles rum er placeret som et '*piano nobile*'. Her er der ikke mulighed for en sammenlægning af de store rum, som et nutidigt program typisk ville kræve det.

Sammenligningen med A.P. Møller Skolen er her nærliggende, for trods den åbenbare lighed i planfiguren og de ydre dimensioner (begge anlæg er disponerede som rektangulære bygningskroppe på omtrent 60 x 120 m, med undervisningsrum langs ydersiden bundet sammen af to parallelle gangstrøg) er det her, de afgørende forskelle kan aflæses. Hvor Århus Statsgymnasiums korridorer vender ud mod atriernes lysåbninger, og derved også forbliver rene korridorer, er det i Slesvig to store indre rumligheder, som gangstrøgene tangerer - i form af balkoner og broer.

Statsgymnasiets atrier, de små lysgårde, som trods deres fine proportioner adskiller mere end de samler, er således i Slesvig afløst af et gennemgående, terrasseret centralrum som indeholder forhal/aula, kantine, mediatek, elevlounge og åbne undervisningsområder. Dette område kan yderligere forlænges ind i det andet store rum, sportshallen, så alle skolens fællesarealer kan benyttes i åben sammenhæng - man kan sige, at det her er et '*Great Indoor*' snarere end et '*Small Outdoor*' som er målet.

Disse forskelle taler tydeligt om de ændrede holdninger til skolelivet. Forbi er tiden, hvor en frokoststue var gemt af vejen, underordnet de mere værdige rum – som en funktion der blot skulle overstås, eller ligesom gårdhaverne (iflg. bladet Arkitektur) var forbeholdt de ældste elever i frikvartererne. I dag er dette hierarki erstattet af et bredt fokus på sociale kompetencer og relationer, hvilket har bragt alle de tidligere isoleret placerede funktioner bogstaveligt i centrum.

De samme forskelle kan aflæses i tilgangen til skolens omgivende landskab og sportsarealer: Statsgymnasiet er her præget af en meget fornem men også formel komposition, hvor forplads og hovedbygning kun akkurat tangerer hinanden (i trappeanlægget), og sportshallen er skilt helt ud fra undervisningen. I Slesvig vil der i langt højere grad være interaktion mellem bygning og landskab, med en forplads som nærmest løber tværs igennem fællesrummene, og flere uformelle og multifunktionelle elementer placeres rundt om i anlægget, så undervisningen også kan finde sted i det fri.

Den fredede foranderlighed?

Fleksibilitet er altså blevet et nøgleord for undervisningsbygninger. Giver det i dette lys overhovedet mening at frede en skolebygning? Skal en bygning kunne følge med tiden – eller kan den fortsat påberåbe sig sin egen? Hvor en skolebygning for et århundrede siden var en fuldkommen statisk størrelse – alting på sin plads, i hvert sit rum, år efter år – så er den i dag snarere, i lighed med moderne arbejdspladser, blevet genstand for konstant nyfortolkning og ad-hoc anvendelse.

Skiftende nybrud i uddannelserne påvirker naturligvis også uddannelsesbygningerne, og den seneste gymnasireform stiller i særlig grad nye krav til de fysiske rammer. Gymnasiet er, og har altid været, et hus til brug – også til tider hårdhændet brug. Men skal man forlange at bygningen skal tilpasse sig de nye krav i en sådan grad, at dens oprindelige kvaliteter måske forringes?

Denne diskussion er ikke ny. I forbindelse med f.eks. Arne Jacobsens hovedværk Munkegårdsskolen i Gentofte blev argumenterne for nyligt prøvet af: Skolen skulle tilpasses kommunens nye krav (SKUB-programmet), hvilket ville kræve drastiske ændringer i arkitekturen, ikke mindst for at sikre en mere fleksibel brug. Her var skillelinierne klare: Var Munkegårdsskolen først og fremmest et *værktøj*, og dermed underordnet de undervisningsmæssige behov, eller var den i sig selv et *værk*, og dermed hævet over aktuelle strømninger, endog ligefrem et værdifuldt vidnesbyrd om tidligere undervisningsidealer?

Denne diskussion endte med en fredning af bygningen, og dermed en klar tilkendegivelse af, at her må undervisningen foregå i de givne rammer, og alle nye tiltag underordne sig den oprindelige idé i arkitekturen. Egentlig en skolepolitisk kontroversiel afgørelse, men konsekvent i sit fokus på arkitektonisk kvalitet som en selvstændig værdi. Efterfølgende udbygninger er derfor blevet placeret under skolegårdene, hvor de ikke påvirker den oprindelige fremtoning.

På samme vis kan man glæde sig over fredningen af Århus Statsgymnasium. Det vil givet betyde udfordringer i undervisningsplanlægningen, men man må huske, at fleksibilitet kan tolkes på flere måder: Hvad der udmærker Statsgymnasiet er ikke en fleksibilitet i 'mekanisk' forstand, hvor vægge let kan flyttes og rummene forandres eller sammenlægges, men derimod en gennemgående høj rumlig kvalitet, som sikrer en bred variation af mulige anvendelser for helheden.

I sidste ende vidner fredningen om en voksende bevidsthed om værdien af modernismens bygninger i Danmark – og man kan håbe, at dette måtte blive flere af de mindre kendte men ligeså diskret fremragende byggerier til del.

Julian Weyer
Arkitekt m.a.a. Partner
Arkitektfirmaet C. F. Møller